

Критичко издање теренске грађе
Critical edition of fieldwork material

398.86:[398:78.079(497.113 Turija)“2024”
780.614.11:78.071.2:[78.073(497.113 Turija)“2024”

„Ланац земље оде на бећарац“: прилог истраживању фолклорне музичке традиције Војводине

Борислав Хложан

Рад се бави анализом бећараца који су представљени на фестивалу „Бећаријада“ одржаном 19. маја 2024. године у месту Турија у Војводини. Као што је констатовано у истраживањима и радовима бројних етномузиколога, једна од најзанимљивијих карактеристика бећарца је чињеница да он и данас настаје и траје као живи део усмене народне традиције. Захваљујући наступу тамбурашког састава „Пријатељи песме“, предвођеним певачем и аутором бећараца Анђелком Пивничким Бабом, овај фестивал је приказао бећарце као виталну форму српске народне поезије у самом тренутку њеног настајања, у којој се хуморно и живописно одражава традиција, али истовремено и данашњица, живот аутора ових песама и њихове публике.

Кључне речи: бећарац, фестивал, Турија, тамбураши, Анђелко Пивнички Баба, Бране Бељански Бељанац.

Уводне напомене

Премда је у доба почетака српске фолклористике бећарац био свесно занемариван или одбациван као „мање вредна“ или „неважна“ врста српске народне песме, овај јединствени поетско-музички вид нашег традиционалног наслеђа је током XX века привукао велику пажњу теренских истраживача и фолклориста, тако да данас постоји неколико изузетно вредних студија посвећених бећарцима. Најзначајнији међу овим радовима су књига *Бећарац* Младена Лесковца,¹ објављена 1958. године, са драгоценом збирком од петстотинак текстова бећараца, као

¹ Детаљније у: Лесковац 1958.

и капитална монографија *Бећарац у Војводини* Ане Матовић,² која је донела поуздан и обухватан преглед познатих чињеница о историјату развоја бећарца и одликама његових различитих варијетета. Важне доприносе на плану проучавања ове јединствене форме народног песништва и музичког извођаштва дали су и предани сакупљач музичког фолклора Војводине Сава Вукосављевић, српски етномузиколог из Мађарске Тихомир Вујичић, као и етномузиколог из Новог Сада проф. др Нице Фрациле. Током последњих деценија XX stoleћа и почетком XXI века штампан је низ књига са записима бећараца које су допринеле потпунијем научном сагледавању и достојном вредновању ове јединствене и аутентичне традиционалне поетско-музичке форме.³

Једна од најзанимљивијих карактеристика бећарца је чињеница да он и данас настаје и траје као живи део усмене народне традиције, што је констатовано и у књизи Ане Матовић, која истиче:

Двостих, у којем је испеван бећарац тренутно је најраспрострањенија и према савременим истраживањима народне поезије, једина још данас стваралачки активна и актуелна категорија народног стваралаштва, на веома широком географском подручју некадашње Југославије (Хрватска, Босна, Херцеговина, западна и југозападна Србија, Шумадија, Војводина). Он данас представља готово једини живи облик рецентног фолклорног стваралаштва које, упоредо са свим оним музичким облицима који се певају по сећању, још увек настаје анонимно и живи у процесу усменог преношења и нестајања. (Матовић 1997: 5)

Један од разлога виталности ове наше најкраће народне песме, како бећарац описује Младен Лесковац, управо је њена лаконска сведеност на најчешће један лирски десетерачки дистих који певачу или певачици пружа слободу да изрази најразличитије емоције, од нежне љубавничке чежње, шаљивог зачикивања момака и девојака до отворених, понекад и ласцивних, љубавних порука, али и омогућава бављења сасвим другачијим мотивима и темама, које излазе из очекиваних оквира ове превасходно љубавне лирике. Бећарац, који већ својим називом указује на околности свог настанка и амбијент младалачке безбриге у којем је та песма певана, тако превазилази

² Детаљније у: Матовић 1997.

³ Међу овим насловима издвајају се књиге: *Бећарци из Шајкашке*, Милоша Коларова (Kolarov 1981), *Бећарци и шалајке*, Јована Јеркова (Јерков 2003), *Ала смо се састали бећари*, Јасмине Вукмановић (Вукмановић 2008), *Чувари светлости*, Радојке Кувизић (Кувизић 2011).

своју основну намену ведрога натпевавања са љубавним мотивима, добијајући сасвим нову димензију лирског исказа који региструје и хуморно оцртава стварност људи који певају бећарце и уживају у њима.

Други подједнако важан разлог трајања бећараца као вида усменог народног стваралаштва који и данас живи јесте њихова актуелност и способност да се тематски стално прилагођавају променама које доноси ново време, остављајући иза себе старије мотиве и заплете традиционалне љубавне поезије патријархалног доба или их модернизујући и прилагођавајући сензибилитету савременог времена. Та прилагодљивост и способност да својим стиховима живописно и шаљиво одговори и на лирске изазове данашњице омогућила је бећарцу да избегне судбину других облика традиционалног народног песништва, који су временом ишчезли, остајући данас забележени само у књигама, антологијама и у историјама народне књижевности.

Било како било, неспорна је чињеница да бећарац представља јединствен и изузетно значајан сегмент српске фолклорне традиције, који је утолико драгоценији што он и данас настаје и траје као жива фолклорна пракса (при чему се област његове распрострањености и домицилности протеже далеко шире, по просторима суседних земаља региона). Ова живописна врста народне лирске песме данас је предмет озбиљних и темељних фолклористичких изучавања, њена вредност је несумњиво потврђена, а потпуно је оправдана и иницијатива да се ова традиционална поетско-музичка форма унесе на списак српског нематеријалног културног наслеђа.

Чини се, међутим, да у досадашњим истраживањима из неког разлога није посвећено довољно пажње проучавању самог чина и момента настанка бећараца, пошто су они, за разлику од већине других форми традиционалног поетског стваралаштва, врло често плод тренутне инспирације и настају у самом моменту извођења. Те песме, некада певане на рогљевима или прелима, а касније претежно у кафанама, вероватно су прикупљане и записиване од казивача у знатно другачијим условима. Због тога се, може бити, донекле губи из вида и та драж бећарца као муњевитог, испрено отпеваног одговора на све што се око певача догађа, што је и један од важних предуслова тренутне актуелности ових песама. По свему судећи, ређе се догађало да проучаваоци фолклора присуствују тренуцима настајања и извођења нових бећараца, у аутентичном амбијенту опуштене тамбурашке свирке, када спонтано потеку нови бећарачки стихови. Овај рад посвећен је управо једном таквом, изузетно занимљивом догађају – концерту на фестивалу „Бећаријада“ одржаном 19. маја 2024. године

у месту Турија у Бачкој,⁴ посвећеном управо оваквој врсти песама, када су слушаоци присуствовали извођењу нових, за ту прилику спеваних бећараца. Премда ни тај сусрет са уметношћу бећараца није био уприличен у кафанском амбијенту, већ у присуству публике која је дошла на концерт тамбурашке музике, ипак је овај музички догађај упечатљиво представио лакоћу и једноставност којима се бећарац у трену прилагођава различитим темама и разним начинима приступа одабраним мотивима, од чисте лиричности до хуморног, ироничног или подругљивог. Подаци који ће бити изложени темеље се на личним сећањима на овај догађај, коме сам присуствовао, на расположивим изворима (в. списак извора) и на информацијама о појединим догађајима и личностима из Турије које сам добио у разговору са Јеленом Мирић и Мирославом Мирићем, вођеним 12. марта 2025. године.⁵

У такмичарском делу програма „Бећаријада 2024“ наступили су чланови седам малих тамбурашких састава из Србобрана, Кикинде, Новог Сада, Беочина и Врбаса, који су се тада представили као солидни извођачи бећараца и других тамбурашких песама. На њиховом репертоару налазили су се многи стари, омиљени и добро познати бећарци пореклом из средина из којих они долазе, али и нови, занимљиви, са стиховима на нове теме, потпуно саображени савременом добу. Међу њима је посебну пажњу посетилаца концерта привукао наступ ансамбла „Пријатељи песме“, делимично зато што су ови музичари стигли из суседног Србобрана, а много више по особености њиховог извођења бећараца, које се умногоме разликовало од начина на који су други састави представљали свој репертоар ове врсте песама. Приликом пријављивања за наступ на „Бећаријади“, ансамбл „Пријатељи песме“ чинило је пет музичара, од којих се, међутим, двојица

⁴ Одржавањем „Бећаријаде 2024“, коју је организовало Културно-уметничко друштво „Турија“ настављена је традиција приређивања сличних манифестација у овом месту, започета 1995. године са циљем неговања и афирмисања тамбурашке уметности и традиције бећараца. Након првог фестивала уследиле су још две сличне манифестације – 1997. и 2015. године, после којих је уследила пауза због тешкоћа у деловању културно-уметничког друштва. Прошле, 2024. године рад КУД-а „Турија“ је обновљен са новим еланом, захваљујући младој председници друштва Теодори Мркајић, на чију иницијативу је поново покренута и „Бећаријада“, која је, упркос пословичним материјалним и организационим проблемима, била беспрекорно организована. Уз наступе седам оркестара у такмичарској конкуренцији, у програму су учествовали и Тамбурашки оркестар „Срце Бачке“ из Турије и Омладински оркестар Центра тамбурашке културе из Новог Сада, а у уводном ревијалном делу концерта на бини су се нашли и малишани из Вртића „Пепељуга“, девојчице и дечаци одевени у народне ношње, који су такође певали бећарце.

⁵ Аудио-запис разговора са Јеленом Мирић и Мирославом Мирићем налази се у личној архиви аутора.

нису појавила на концерту. Због тога су се уместо недостајућих свирача саставу колегијално придружила двојица чланова других оркестара, па је свирка „Пријатеља музике“ на фестивалу била права импровизација. Међутим, пошто су сви они искусни музичари, то се није осетило у њиховом извођењу, којим је доминирао певач Анђелко Пивнички Баба, који је свирао контру.

Локални колорит и комшијске зађевице

Бећарци „Пријатеља песме“ одликовали су се посебним локалним колоритом, прилагођеним баш овој прилици и овој публици, коју су већином чинили житељи Турије различитих генерација. Током свог наступа ови музичари су извели укупно 27 бећараца (више него други оркестри), од којих је већина била посвећена месту одржавања фестивала – Турији.

Пре навођења текстова тих бећараца и кратких коментара њиховог садржаја, о Турији и о специфичностима живота у том селу треба дати додатна објашњења, неопходна ради потпуног разумевања стихова.

Турија је место у Јужнобачком округу, смештено недалеко од Србобрана, на обали данашњег канала Дунав–Тиса–Дунав. Реч је о старом насељу, које се први пут помиње у XV веку, у којем је прва школа подигнута 1730. и које има богату традицију културног живота. Зачеци позоришног живота у Турији потичу из 1866. године, а библиотека у овом месту основана је 1870. У Турији је дуго и успешно деловало Аматерско позориште „Бранислав Нушић“. Из овог места је потекло више значајних личности политичког и културног живота. Један од знаменитих уметника рођених у Турији је и истакнути српски прозаиста Драгомир Попноваков, који је у својим причама и романима дао сјајне и надахнуте приказе свог родног места и људи у њему.

Житељи Турије, који себе називају Туринци (не прихватајући граматички исправнији облик Туријци), много држе до свог локалног идентитета, који посебно истичу управо у односу према житељима суседних места – Србобрана и Надаља, са којима су у прошлости традиционално били у противречном односу суседске блискости и сталних зађевица, тако да још и данас трају сећања на те легендарне комшијске размирице. Све то се одражавало (а и данас одјекује) на стихове бећараца, што се испољило и на концерту „Бећаријаде“.

Важно је напоменути да је вокални солиста оркестра „Пријатељи песме“ Анђелко Пивнички Баба (1947–2024), аутор или састављач

већине бећараца које је ансамбл изводио, и сам делимично био пореклом из Турије, пошто је његова мајка била рођена у овом месту. Стога је он веома добро познавао и локалне прилике и људе из Турије, што се могло лако уочити из стихова његових бећараца.

Анђелко Пивнички Баба је рођен у Србобрану. Почео је, па прекинуо школовање у војној школи, након чега је радио у иностранству. По повратку у Југославију, током шездесетих и седамдесетих година био је активан као соло гитариста неколико србобранских поп и рок састава. Иако није био професионални музичар (између осталог, радио је и као инструктор вожње), доцније се интензивно бавио тамбурашком музиком. Компонувао је неколико песама и свирао је у разним тамбурашким оркестрима, свирајући и са знаменитим музичарем из Турије Бранком Бељанским Бељанцем, који је био надалеко чувен извођач бећараца. У време одржавања „Бећаријаде“ Пивнички је био озбиљно болестан и преминуо је неколико месеци касније, 7. октобра 2024. године.

Бећарци „Пријатеља песме“

Наступ „Пријатеља песме“, који је обухватио низ нових бећараца, наишао је на веома топао дочек публике, а занимљиви и оригинални стихови које су ови музичари том приликом певали завређују посебну пажњу, па ће њихово навођење бити праћено кратким коментарима, неопходним за њихово разумевање.

Први бећарац који су извели Анђелко Пивнички и његови „Пријатељи песме“ гласио је:

Ој, Туријо, моје мајке село,
у теби је увек све весело!

У овом уводном бећарцу певач је лако и ведро увео слушаоце у тематски оквир својих стихова и њихово локално одређење према месту за које га везује породично порекло. У даљим стиховима он наставља да на бећарачки начин портретише житеље овога села: у наредном бећарцу са дозом хумора, а у следећем са елементима наводно „морализаторске“ поруге и подсмешљивог надгорњавања, често присутног међу житељима суседних места:

Турија је крај Бељанске баре,
сви су газде, ал' не дају паре!

Ој, Туријо, вароши малена,
ту се не зна ко је чија жена!

Потом је уследио још један језгровит, но не баш похвалан, приказ живота у овом месту:

У Турији никад нема блата,
само сада и кад киша пада!

Овај дистих је заправо варијанта обраде једне од „стајаћих тема“ бећараца који одсликавају околности некадашњег непријатног и тегобног живота у селима попут Турије. Постоји један тематски сличан бећарац који се певао у овом месту, а који гласи:

У Турији ничег више нема
само блата и лајави' жена!

Даљи ток наступа Бабе и његових „Пријатеља песме“ донео је извођења бећараца посвећених чисто локалним темама, личностима и догађањима, чија значења су вероватно била нејасна већини слушаца „са стране“. Први од њих гласио је:

Еј, Туринци, па и то вам ваља,
чували сте бисту Петра краља!

Аутор је у овом бећарцу подсетио на реалне чињенице и догађаје из новије прошлости Турије. Наиме, у време Краљевине Југославије, када је Турија имала статус општине, у центру села била је постављена биста краља Александра I Карађорђевића. Током Другог светског рата, у годинама мађарске окупације Бачке, житељи Турије су скинули и закопали бисту Краља Ујединитеља да је окупатори не би уништили. После ослобођења, људи су заборавили на постојање овог споменика или тада није било угодно да се он помиње, да би се знатно касније, 1992. године, Туринци решили да потраже сакривену бисту. Попрсје краља Александра је тада заиста пронађено, откопано и данас се налази у просторијама Месне заједнице. Смишљајући овај бећарац, Анђелко Пивнички је нехотице начинио материјалну грешку. Да се сетио о чијој бисти се ради, могао је лако сачинити одговарајући стих, који би евентуално могао да гласи: „чували сте Александра краља“.

Уследили су бећарци посвећени неким од знаменитих Туринаца. Први од њих је гласио:

Еј, Туринци, каже песма фина,
имали сте и Петра Драпшина!

Ова песма је подсетила на чињеницу да је једна од најистакнутијих личности Народноослободилачког рата, народни херој, генерал Петар Драпшин, командант Четврте тенковске армије Војске Југославије, био родом из Турије. Житељи Турије се поносе њим, истичући да је својим тенковима ослобађао Југославију, да би чак њима ушао и у Трст, али да је овај прекаљени војник мистериозно погинуо непосредно по завршетку рата. Та прича о нерасветљеним околностима погибије „нашег Пере“, Петра Драпшина, била је и тема једне занимљиве, својеврсне „протестне песме“, изведене током локалног фестивала кантаутора у Турији одржаног средином седамдесетих година.⁶ Након тога, уследили су бећарци:

Еј, Туринци, каже жица танка,
беше Милан и Народна странка!

Стизб кредит и новац се даје
док је било Црнојачки Паје!

Еј, Туринци, права је адреса,
Бељански Данко, индустрија меса!

Милан из првог од наведених бећараца је некадашњи народни посланик и својевремено председнички кандидат Милан Парошки,

⁶ Песма посвећена сећању на Петра Драпшина била је једна од најзанимљивијих нумера представљених на овом фестивалу кантаутора, али то је, колико је познато, било њено једино извођење. Била је то својеврсна протестна нумера коју су извела двојица младића из Турије, певач и гитариста Павле Паја Станков и певач Миша Елесин. Они се, заправо, нису озбиљније бавили музиком, тако да ова песма није снимљена нити је касније јавно извођена. Данас је немогуће реконструисати ову песму, јер је један од аутора несретним случајем погинуо неколико година касније, а до другог је данас немогуће доћи. Потписник овог текста сећа се само завршетка рефрена песме, који гласи: „Ал’ наш је Пера погинуо случајно, од свога сопственог зрна“. Важно је напоменути да поменути песма није сачињена као бећарац и никако не припада тамбурашкој традицији. Аутори су ову песму компоновали и отпевали као “акустичарску” поп-рок баладу сличну нумерама које су у то време изводили дуо Слободан Самарџић и Нарцис Вучина или група “С времена на време”. Иако се не ради о бећарцу, песма је у овом раду поменути као илустрација чињенице да је револуционар из Турије Петар Драпшин већ раније “ушао” у својеврсну фолклорну традицију овог места, и то потпуно независно од послератном идеологијом и тадашњом културном политиком наглашене тежње да се у први план стави фолклор настао у рату и револуцији.

који је био и оснивач Народне странке. Милан Парошки је са члановима Народне странке покренуо трагање за поменутом бистом краља Александра, тако да је биста тада коначно пронађена и откопана.

Други бећарац посвећен је успомени на некадашњег угледног привредника родом из Турије, Павла Пају Црнојачког, који је седамдесетих и осамдесетих година био генерални директор тадашње велике и моћне југословенске трговинске фирме „Центрославија“. Црнојачки је био завичајно чврсто везан за своје родно место и много је помагао његовом напретку.

Трећи бећарац опевао је још једног успешног привредника из Турије, Данка Бељанског, руководиоца једне фирме месне индустрије.

Наставак програма бећараца у извођењу „Пријатеља песме“ бавио се личностима и феноменима живота локалне средине:

Када пијеш и кад тераш кера,
онда одеш код Стеве Крамера!

Овај бећарац упућивао је на просту животну чињеницу да Туринци, када крену у кафану, врло често свраћају у чувену и дуговечну кафану „Код Крамера“ која се налази на главној улици, у центру места. Сличним локализмом обојени су стихови следећих бећараца:

Има пара, има ових дана,
и код Реље и код Драгована!

У Турији само Љиља уме,
што год 'оћеш, направи од гуме!

Поменути Реља и Драгован су власници и руководиоци фирме „Туринка“, која се бави пољопривредном производњом, у којој су запослени и од које зарађују многи житељи овог места. Госпођа Љиља којој је посвећен други наведени бећарац је власница успешне фирме за производњу гумених преносних каишева за различите машине. Она такође доприноси економском бољитку Турије.

Бећарци који су потом уследили шаливо осликавају различите аспекте и тренутке живота у Турији. Прва два посвећена су за становнике овог села врло значајној и омиљеној делатности – риболову на оближњем Каналу ДТД:

По Бељанској бари ветар дува,
Сава Голиш тамо рибу чува!

Гавра Ћућа весла по каналу,
плете жице, поставља метнице!

Сава Голиш се помиње у првом бећарцу. Он је запослен као рибочувар који се, по природи ствари, првенствено бави сузбијањем криволова. Личност из другог бећарца – Гавра Ћућа у бећарцу је опеван како весла по каналу, плете жице и поставља метнице, заправо, лови рибу на начин који рибочувари никако не би одобрили.

Следећи бећарац доноси сасвим другачију и за овакву врсту песама потпуно нетипичну ситуацију и заплет. Бећарац казује:

Стигô циркус, шатра беше пуна,
ал' један Јоца украо мајмуна!⁷

Реч је овде о једном бизарном догађају који се заиста збио пре четрдесетак година. Догодило се да је тада у Турији боравио циркус и да је том приликом поменути Јоца украо циркуско мајмунче из незакључаног комбија. Недужна животиња је тако извесно време служила за увесељавање и разоноду Јоце и његових другара, док су људи из циркуса превртали небо и земљу да се лопов пронађе и мајмун врати власницима. Када су се после извесног времена киднапери мајмуна наиграли са овим живим циркуским реквизитом или када су им људи из циркуса ушли у траг, мајмун је брже боље враћен у циркус, али је прича остала да траје да би, ето, коначно била опевана и у бећарцу.

Наставак програма бећараца „Пријатеља песме“ текао је у сличном шаљивом тону:

По чему ћеш познати Туринца
– кобасица и велика брица!

Овај бећарац представља измењену и данашњем времену прилагођену верзију старијег бећарца који гласи: „Лако ти је познати

⁷ Једанаестерачки други стих наведеног бећарца, који одступа од метричке структуре бећараца, забележен је тачно онако како га је аутор отпевао. Разлог за ово одступање је вероватно била тежња да се пошто-пото оствари хуморни преокрет у другом стиху песме, где је у ограниченом оквиру од десет слогова требало навестити и неочекивану последицу боравка циркуса у Турији и навести име актера ове шаљиве заврзламе. Коректан облик тог стиха захтевао би да се изостави сувишни, једанаести слог, што би било могуће постићи изостављањем речи „један“ (на пример: „Ал' је Јоца украо мајмуна“) или изостављањем супротног везника „ал“: „Један Јоца украо мајмуна“. Ипак, могуће је да се Анђелку Пивничком Баби чинило да је верзија бећарца какву је он отпевао најефектнија или је то било нехотично огрешење о метричке законитости бећарачког стиха настало у тренутку извођења.

Туринца / мали момак, а велика брица“. Кључ одгонетке овог бећарца су речи „велика брица“. За житеље Турије карактеристично је да су у прошлости врло често користили специфичне патент-ножеве већих димензија, који се преклапају – „брице“, до данас познате као „туринске брице“. Момци из Турије су заиста често у џеповима носили велике брице, а уколико су били мањег раста, била је то жива згода за збијање шала попут наведених бећарачких стихова. Баба Пивнички је бећарац модернизовао помињањем „Кобасицијаде“, својеврсне туристичко-вашарске манифестације покренуте пре тридесетак година, која је широм Србије и у региону разгласила име овог места као угоститељске дестинације познате по прављењу кобасица рекордне дужине. Са темом „Кобасицијаде“ су повезана и два бећарца која су следила у наставку:

За „Кобасицијаду“ подигла се вика,
са владиком кад се свађо Чика!

Овај бећарац подсетио је на својевремену непријатну и нежељену епизоду несугласица организатора „Кобасицијаде“ са помесним црквеним клером. Једне године се догодило да је одржавање ове манифестације падало у период великог поста, а организатор са надимком Чика није се сложио са померањем термина. То је изазвало жучно негодовање и оштру реакцију црквених власти, тако да су током трајања те „Кобасицијаде“ у Турији по цео дан звонила црквена звона. Односи људи окупљених око „Кобасицијаде“ и црквених власти касније су изглађени, о чему сведочи и наредна песмица, која помиње Жељка, данашњег организатора ове манифестације:

Сад је Жељко канда добре воље,
и од Чике плаћа много боље!

Након тих ведрих бећарачких кроки приказа згода и незгода живота у селу, Анђелко Пивнички Баба и његови колеге музичари извели су неколико бећараца посвећених музици. Први од њих је гласио:

И у цркви била песма блага
док је тамо био прота Драга.

Ови стихови помињу омиљеног месног свештеника, пароха Драгу Трифуновића, који је дуго службовао у Турији и био и остао у веома добрим односима са верницима и житељима овог места.

Наредни бећарци посвећени су успоменама на чувене тамбураше из Турије:

Кад засвира из Турије Жућа,
продаје се и салаш и кућа!

Чувени виолиниста Живко Вујин Жућа био је сјајан виртуоз и вођа оркестра добрих тамбураша. Живео је у Турији и деловао током прве половине XX века. Остао је овековечен у наведеном бећарцу, који се често може чути у овом селу. И наредна два бећарца била су својеврсна посвета тамошњим музичарима новијег времена. Први гласи:

Ланац земље оде на бећарац,
па нек иде, кад свира Бељанац!

Бране Бељански Бељанац поменут у овим стиховима био је одличан свирач и певач из Турије, надалеко познат као ненадмашни састављач бећараца. Био је хитар и довитљив у састављању стихова, а његови бећарци и његова свирка у кафанама или на свадбама, када гости нису жалили да дају паре за музику, памте се и данас.

Бећарци су, по правилу, творевина анонимних аутора, непознатих „песника из народа“, чија имена етномузикологија веома ретко бележи. Међутим, таква околност да је фестивал „Бећаријада“ одржан управо у Турији, у којој је живео чувени музичар Бране Бељански Бељанац, на гласу управо по певању бећараца, била је повод да се овде, као допуна, забележи и његово име и да се дода још неколико реченица о Бељанчевом умећу у извођењу ових песама.

Управо Анђелко Пивнички Баба је својевремено изнео значајне чињенице и податке о Бељанцу, учествујући на представљању књиге *Тамбурашке приче из давнина* публицисте Зорана Кнежева, које је било приређено 16. јуна 2016. године у дворишту србобранског Дома културе. Његово казивање је снимљено и тај снимак је објављен на интернет порталу „Srbobran portal“.⁸ Говорећи о знаменитим тамбурашима са којима је свирао, Анђелко Пивнички је посебно истакао Бељанца, рекавши да га је сматрао шампионом кафанске музике, изузетно способним да у трену само на основу пар речи које му неко каже „спева неког“ (он је од тога одмах могао да направи песму). Пивнички је тада још рекао:

Једном приликом је тај човек неком друштву певао те
наше карактеристичне песме, бећарце, а ја сам, игром случаја,

⁸ Видети: <http://skr.rs/z0IV>, приступљено 10. 3. 2025.

у једном тренутку погледао на сат. Он је сат и четрдесет два минута непрекидно певао бећарце. Он отпева строфу, хармоникаш одсвира форшпил, па он отпева нову строфу. За тих сат и четрдесет два минута он ниједном није поновио строфу. Стално је успевао неког новог да спева, на опште весеље присутних у кафани.

Аутор овог текста памти сличан анегдотски догађај, који се својевремено збио на једној свадби у Турији, где се поново испољила Бељанчева виспреност и умешност да у трену о свакоме спева песму. Догодило се тако да је на свадби на којој је Бељанац свирао кумовао младић, потомак добростојеће породице из места, чији иметак је, међутим, био под сенком јер је делом стечен на непоштен начин. Наиме, младићев отац је заједно са још неким људима после Другог светског рата односио ствари из напуштених немачких кућа, што се знало у Турији, а што је важно за наставак ове приче. Поменути младић је био поднапит, досадан и насртљив, упорно тражећи од Бељанца да и о њему испева бећарац, не водећи рачуна да тако квари добро расположење сватова. Бељанац најпре није желео да му изађе у сусрет, а када више није могао да га игнорише, отпевао је следећи бећарац:

Ја сам бећар, а мој баба лопов.

Мама ми се волела са попом.

Био је то заиста бећарац „према човеку“, али какав овај младић никако није очекивао. Уз помињање младићевог бећарлука, у два стиха бећарца нашло се и помињање неславног порекла иметка његовог оца, али и откривање својеврсне сеоске „јавне тајне“ о афери младићеве мајке са месним свештеником. Тај бећарац, чији стихови показују колико ова кратка и мала песма може покатакда да буде и опасна и отровна, памти се и данас, дуго након смрти момка који га је наручио и након одласка славног тамбураша и певача Бранета Бељанског Бељанца. И ово сећање на знаменитог тамбураша и певача бећараца, као и фестивал у Турији посвећен бећарцима, чине можда мали и незнатан, али ипак драгоцен део ове наше народне традиције.⁹

⁹ Житељи Турије памте и друге карактеристичне бећарце које је спевао Бранко Бељанац. Један од њих настао је у време када је неколицина угледних земљорадника у месту због тренутних материјалних тешкоћа била принуђена да позајми знатније суме новца од једног имућнијег мештанина, који се бавио таквим видом новчаних трансакција. Како је, међутим, година била лоша, а цене жита и кукуруза ниске, они никако нису успевали да врате дугове на време. Бељанац је ту ситуацију описао у бећарцу, који је певао кафанском друштву у којем су били и неки од ових дужника:

Анђелко Пивнички је и наредни бећарац певао о Бељанцу, као и о његовим нешто млађим колегама, чувеним тамбурашима из Турије – Ронђи, Буразу и Мики, који су, захваљујући свом музичком умећу, заиста били, као што песма каже, дика овог места:

Због музике беше ваша дика
Бураз, Ронђа, Бељанац и Мика!

При крају свог програма бећараца, Анђелко Пивнички Баба се у својим стиховима обратио и својим колегама музичарима, присутним у том тренутку у сали. Први од бећараца упутио је чувеном певачу и композитору Милану Прунићу Думи. Ведрим стиховима који излажу једну занимљиву хипотезу наговестио је своје уверење о некаквој супремацији Бачке над другим деловима Војводине:

Мој Милане, то ти није мило,
Мој Прунићу, то ти није мило,
да није Тисе, све би Бачка било!

И следећи бећарац био је упућен Прунићу, као наставак својеврсног шаливог надгорњавања Бачвана и Банаћана, у којем је сад Баба споменуо чињеницу да се у Зрењанину појављује све више радника из Кине:

Банаћани, немој да сте љути,
због Кинеза и ви сте ми жути!

Пред крај овог свог упечатљивог извођења низа духовитих бећараца Анђелко Пивнички Баба у својим стиховима помиње још једног присутног истакнутог музичара – Дубравка Исакова Цицка, доскорашњег диригента и уметничког руководиоца Великог

Ал' се газде надугачко бразде,
по три дужи код салаша пруже,
ал' не могу дуга да одуже.

Сличан егземпларни догађај је и прича о настанку „пикантног бећарца“ (како су такве песме називане у старим каталозима грамофонских плоча са почетка XX века) који је Бељанац отпевао приликом својевремене посете принца Томислава Карађорђевића Турији. Тамбураши су свирали принцу и у једном тренутку неко је предложио да Бељанац у знак почаст високом госту пева бећарац. И бећарац је одмах стигао:

Би л' ти, Томо, да се време врати
кад смо били млади и курати?

Није то баш била песма какву су наручиоци очекивали, али, ето, тако је и један принц овековечен у бећарцу.

тамбурашког оркестра РТВ-а, који је, као и Милан Прунић, био члан стручног жирија фестивала:

Е, мој Цицко, ти још увек бираш
с киме хоћеш ил' нећеш да свираш!

Кажу, Цицко, кад се песме сложе,
Ни Звонко Богдан без тебе не може!

Последњи од Бабиниx бећараца такође је био испеван у шаливом и ироничном духу, уз стихове потпуно прилагођене месту наступа и природи овог фестивалског концерта, на којем неки жири треба да одлучи ко ће бити победници музичког такмичења. Потпуно у духу бећарачке поезије, која увек тражи неку скривену жаоку и неочекивани текстуални обрт, Баба је овде, у незлобивој шали, наговестио своје неповерење у објективност суда чланова жирија, које треба „подстаћи“ хиљадарком понетом на концерт:

Из џепа ми хиљадарка вири,
то сам донд да подмитим жири!

Остављајући шалу на страну, ансамбл „Пријатељи песме“ је на „Бећаријади 2024“ и без подмићивања и вађења поменуте хиљадарке освојио лепо признање – награду публике за најуспешнији наступ. Награде стручног жирија додељене су другим ансамблима, чија су извођења бећараца и тамбурашких песама заиста објективно била боља, што је, уосталом, била последица чињенице да су „Пријатељи песме“ били приморани да на лицу места попуне своју поставу и да изађу пред публику без иједне пробе.

Међутим, пошто су и Анђелко Пивнички Баба и његови пријатељи музичари окупљени за ту прилику као „Пријатељи песме“ сви били добри и искусни кафански свирачи, ни њихово музицирање није много заостајало за извођењима других тамбурашких оркестара који су учествовали на фестивалу.

Закључна разматрања

Премда је наступ ансамбла „Пријатељи песме“ и њиховог певача Анђелка Пивничког Бабе био приређен у нетипичним околностима фестивалског концерта, измештен ван уобичајеног амбијента

кафанске свирке и сталне и блиске интеракције музичара и публике, њихова извођења бећараца ипак су упечатљиво приказала сву лепоту, аутентичну вредност и драж ове врсте тамбурашких песама, а низ испеваних бећарачких стихова које су Баба и његови музичари том приликом певали завређују да се забележе и протумаче.

Свирка ових тамбураша је била импресивна демонстрација музичкогумећау смишљању стихова бећараца, од којих је сваки наилазио на топле аплаузе или смех присутних слушаалаца. Ова непосредност и живост тренутне двосмерне комуникације певача бећараца и његове публике представља један од врло важних елемената који ову врсту наше традиционалне песме и данас, у доба свеопште ентропијске поплаве најразличитијих врста музике са дигиталних медија, још увек чине жилаво отпорном, виталном и омиљеном широком кругу публике. Комуникативност бећараца, њихово својеврсно смисаоно повезивање и „уланчаност“ ових песама у околностима кафанске свирке су елементи који се, могуће је, понекад занемарују приликом теоретских разматрања особености бећараца. Наступ Анђелка Пивничког Бабе приказао је значај и тих елемената, који су незаобилазни сегмент извођења бећараца. Овај рад написан је са циљем да се осветле и протумаче значај и динамика међусобног односа певача и публике, који свакако и кључно одређује и утиче и на значењски слој отпеваних стихова. Наведених 27 бећараца ансамбла „Пријатељи песме“, испреплетаних у мозаични низ шаљивих стихова, овом приликом донели су слушаоцима фестивалског концерта живописни и хуморни приказ живота у селу у којем су настали.

Накнадно сазнање чињенице да је недуго после овог наступа Анђелка Пивничког Бабе и његових „Пријатеља песме“ овај врсни певач и посвећеник тамбурашке музике преминуо баца додатно светло на репертоар бећараца који је он отпевао у Турији маја 2024. године. У време одржавања фестивала већ је био болестан и по његовом понашању на бини могло се уочити да му је здравље било начето. Ако се то има у виду, овај низ бећараца, међусобно блиско повезаних местом и приликом, сада делује као својеврсно носталгично опраштање Анђелка Пивничког Бабе са селом које је певач волео и у којем је од детињства често и радо боравио.

Извори

- „Бећаријада 2024“ . Снимак концерта. <http://skr.rs/z0IZ> (10. 3. 2025).
Пивнички 2016. Аудио-запис казивања Анђелка Пивничког Бабе о старим тамбурашима и кафанском животу у Србобрану, снимљено 16. јуна 2016. и постављено на „Srbobran portal“. <http://skr.rs/z0IV> (10. 3. 2025).

Литература

- Вукмановић, Ј. (2008). *Ала смо се састали бећари*. Нови Сад: Либер.
- Јерков, Ј. (2003). *Бећарци и шалајке*. Нови Сад: Тиски цвет.
- Кувизић, Р. (2011). *Чувари светлости. Народни живот и обичаји*. Нови Сад: Стилос.
- Лесковац, М. (1958). *Бећарац*. Нови Сад: Матица српска.
- Матовић, А. (1997). *Бећарац у Војводини, облици и развој*. Нови Сад: Матица српска.
- Томић, П. (1990). *Географска монографија Турије*. Нови Сад: Природно-математички факултет, Институт за географију.
- Đorđević, M. (2016). *Rokenrol u opštini Srbobran 1962–1976*. Novi Sad: Prometej.
- Kolarov, M. (1981). *Bećarci iz Šajkaške – izbor*. Kovilj: Omladinska književna tribina.
- Vujičić, T. (1978). *Muzičke tradicije južnih Slovena u Mađarskoj*. Budapest: Tankönyvkiadó.

Two Acres of Land Lost over a Bećarac

A Contribution to the Folklore Music Tradition of Vojvodina Research

Borislav Hložan

Summary

The paper deals with the analysis of short Serbian folk songs called *bećarac* that were presented at the festival “Bećarijada” held on May 19, 2024 in the village of Turija in Vojvodina. As it has been stated in the studies and works of numerous ethnomusicologists, one of the most interesting characteristics of *bećarac* is the fact that it is still created as part of a living oral folk tradition. Thanks to the performance of the tamburitza band “Friends of songs” led by the singer and author of *bećarac* songs Andjelko Pivnički Baba, this festival presented *bećarac* as a vital form of Serbian folk poetry at the very moment of its creation. Tradition is reflected humorously and vividly in it but at the same time it reflects the present day and the life of the authors of these songs and their audience.

Keywords: *bećarac*, festival, Turija, tamburitza players, Andjelko Pivnički Baba, Brane Beljanski Beljanac.

Борислав Хложан / Borislav Hložan

Независни истраживач / Independent researcher

E-mail: bhlozan1@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-7299-1531>

Примљено/Received: 15. 3. 2025.

Прихваћено/Accepted: 17. 3. 2025.